

ZUZANNA KARWOT

Z badań nad dziejami dekanatu wodziszawskiego w czasach habsburskich Od końca XVI wieku do I połowy XVIII wieku

Spośród wielu słabo rozpoznanych zagadnień związanych z przeszłością ziemi wodziszawskiej w czasach nowożytnych wymienić należy historię lokalnej organizacji kościelnej. Z dotychczasowych badań wynika, że w średniowieczu, a także w czasach wczesnonowożytnych (w XVI wieku) teren dzisiejszej ziemi wodziszawskiej przynależał pod względem kościelnym do archidiecezji żorskiej¹, w szerszym wymiarze terytorialnym zaś wchodził w skład biskupstwa wrocławskiego, natomiast kontrolę kościelną nad tym terenem sprawowali archidiecezjanci opolscy². Wiemy też, że w kolejnych stuleciach parafia wodziszawska stała się siedzibą dziekana³. Rodzą się zatem pytania: W jakim okresie dekanat wodziszawski mógł powstać, jaki był jego skład parafialny, a także kto sprawował funkcje dziekanów w czasach nowożytnych? Rozpatrzenie tych kwestii może być przydatne w dalszych badaniach nad dziejami lokalnych struktur kościelnych na południu Górnego Śląska w czasach nowożytnych, w tym również nad różnymi aspektami życia religijnego w samym dekanacie.

Dotychczas problematykę dotyczącą parafii wodziszawskiej i dekanatu w obrębie wodziszawskiego państwa stanowego podjął w II połowie XIX wieku F. Henke w pracy zatytułowanej *Kronika, czyli opis topograficzno-historyczno-statystyczny*

¹ I. Panic: *Żory we wczesnym średniowieczu. Z badań nad historią miasta*. Żory 2001, s. 122.

² K. Dola: *Dzieje kościoła na Śląsku. Średniowiecze*. Opole 1996, s. 57–59.

³ Z. Karwot: *Pszów. Kult matki Boskiej Pszowskiej (1723–1921)*. Pszów 2001, s. 13. Jednym z wybitniejszych dziekanów był ks. Andreas Flacius, proboszcz wodziszawski i markłowicki, zob. Z. Karwot: *Markłowice. 700 lat*. Markłowice 2000, s. 19; Idem: *Pszów. Sanktuarium Matki Boskiej Uśmiechniętej*. Pszów 2001, s. 5.

miasta i wolnego mniejszego państwa stanowego *Wodzisław na Górnym Śląsku*⁴. Autor tego opracowania, wodzisławski nauczyciel, korzystał głównie z akt prowincjonalnych przechowywanych w wodzisławskim magistracie, które, niestety, nie zachowały się do naszych czasów. Nie opierał się natomiast na dokumentach kościelnych, a szczególnie protokołach wizytacyjnych, przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu.

Do tej pory problematykę dotyczącą dekanatu wodzisławskiego i życia okolicznych parafii na tle innych dekanatów diecezji katowickiej omawiał w niektórych artykułach, ukazujących się w latach siedemdziesiątych XX wieku na łamach „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych”, ks. Franciszek Maroń⁵, współcześnie zaś na ten temat pisał Idzi Panic w publikacjach dotyczących regionu rybnickiego i dekanatu żorskiego⁶.

W II połowie XX wieku spisanie kilku niepublikowanych monograficznych opracowań dotyczących parafii dekanatu wodzisławskiego zawdzięczamy śląskiemu archiwście Ludwikowi Musiołowi⁷. W monografii o parafii wodzisławskiej załączył on łaciński tekst protokołu z 1719 roku, dotyczący kościołów w Wodzisławiu, Markłowicach i Radlinie⁸. Na temat poszczególnych parafii dekanatu wodzisławskiego między innymi wypowiadała się Aleksandra Matuszczyk-Kotulska w książce prezentującej dzieje miejscowości Rydułtowy⁹, a także Ludwik Piechaczek w monografii Skrzyszowa¹⁰. Ponadto problematykę funkcjonowania parafii podjęła Danuta Białek w książce traktującej o parafii Jedłownik¹¹, wydanej z okazji 50-lecia wzniesienia no-

⁴ Dwutomowe opracowanie F. Henkego, napisane w II połowie XIX wieku w języku niemieckim, zostało przetłumaczone na język polski i po raz pierwszy ukazało się drukiem w 2001 roku; F. Henke: *Kronika, czyli opis topograficzno-historyczno-statystyczny miasta i wolnego mniejszego państwa stanowego Wodzisław na Górnym Śląsku*. Wodzisław Śląski 2001.

⁵ F. Maroń: *Kościół na Górnym Śląsku w I połowie XVII wieku*. W: „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”. T. 12. Katowice 1979; Idem: *Parafia górnośląska w pierwszym ćwierćwieczu XVIII wieku*. W: „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”. T. 5. Katowice 1972.

⁶ I. Panic: *Ze studiów nad wspólnotami społecznymi Górnego Śląska w średniowieczu. Okolice Rybnika i Wodzisławia Śl.* W: *Wspólnota i odrębność regionalna*. Red. I. Bukowska-Floreńska. Rybnik 1994; Idem: *Żory we wczesnym średniowieczu...*; Idem: *Żory pod rządami Przemysłidów i Habsburgów. Z badań nad historią miasta w latach 1327–1742*. Żory 2002.

⁷ W niniejszej publikacji uwzględnimy następujące niepublikowane monografie parafialne L. Musioła przechowywane w archiwach parafialnych: *Jedłownik. Gmina i parafia. Monografia historyczna*. 1961; Idem: *Parafia Polomia (powiat wodzisławski). Monografia historyczna na źródłach oparta*. 1959; Idem: *Wodzisław – parafia, miasto i ziemia w historycznym rozwoju*. 1966 [msp], oraz wydaną drukiem pracę L. Musioła: *Pszów. Krzyżkowice. Monografie Ludwika Musioła*. Pszów 1998, a także rękopis pracy pt.: *Wodzisław, miasto i ziemia w historycznym rozwoju*, przechowywanej w Archiwum PAN w Katowicach z siedzibą w Wodzisławiu Śl., sygn. nr W-III-27/66.

⁸ L. Musioł: *Wodzisław – parafia, miasto...*, s. 236–254.

⁹ A. Matuszczyk-Kotulska: *Rydułtowy. Zarys dziejów*. Rydułtowy 1997.

¹⁰ L. Piechaczek: *Kartki z dziejów Skrzyszowa*. Wyd. 2. Rybnik 2002.

¹¹ D. Białek: *Dzieje parafii Jedłownik*. Racibórz 2002.

wego kościoła w tej miejscowości, oraz Zuzanna Karwot w pracach na temat sanktuarium w Pszowie i parafii w miejscowości Marklowice¹².

W niniejszym artykule, aby pogłębić stan badań nad funkcjonowaniem dekanatu wodzisławskiego od momentu jego ukształtowania się do schyłku panowania austriackich Habsburgów na Górnym Śląsku, postaramy się uwzględnić zarówno drukowane protokoły wizytacyjne opracowane na początku XX wieku przez ówczesnego dyrektora Archiwum Archidiecezjalnego ks. Józefa Jungnitza¹³, jak również sięgniemy do protokołów powizytacyjnych z 1717 roku, spisanych przez komisarza cieszyńskiego ks. Galla Jana Twaruszkę, odnalezionych w archiwum parafii pod wezwaniem Marii Magdaleny w Cieszynie, a wydanych w 1994 roku pod redakcją Idziego Panica¹⁴. Uwzględnimy również *Schematyzm diecezji wrocławskiej* z 1724 roku, zredagowany przez ks. Józefa Patera¹⁵, a ponadto rękopiśmienne protokoły z lat 1697, 1719 i 1736¹⁶ oraz inne materiały¹⁷ i niektóre księgi metrykalne z omawianego okresu¹⁸, będące w posiadaniu Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu i Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach. Tytuły i sygnatury wzmiankowanych akt sukcesywnie będziemy zamieszczać w przypisach.

Pierwszy z zasygnalizowanych we wstępie problemów dotyczy pytania o czas i okoliczności powstania dekanatu wodzisławskiego, czyli jego wyodrębnienia się z większej jednostki, jaką był dekanat żorski. Pierwsze wzmianki na temat funkcjonowania dekanatu żorskiego, w skład którego wcześniej wchodził Wodzisław i okoliczne wioski, zachowały się w sprawozdaniu, które w związku ze spisem świętopietrza w 1335 roku sporządził kolektor papieski Galhard de Carceribus z Cators.

¹² Por. przyp. 3.

¹³ Protokoły z lat 1652, 1679 i 1688 w rękopisach znajdują się w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu, a także ukazały się drukiem w postaci opracowania źródłowego: *Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiaconat Oppeln*. Hrsg. J. Jungnitz. Breslau 1904, s. 30–37, 239–251, 438–451.

¹⁴ *Sprawozdania wizytacyjne biskupów wrocławskich (z roku 1717). Dekanaty frysztacki, frydecki, wodzisławski i bielski*. Red. I. Pania. Cieszyn 1994.

¹⁵ *Schematismen des Fürstbistums Breslau 1724 und 1738*. Hrsg. J. Pater. Köln-Weimar-Wien, Bohlau Verlag 1994.

¹⁶ *Visitatio parochum Commisariatus Teschinensis, Bilicensis, Fridecensis, Loslensis* (1719), sygn. II b 157; *Relatio visitationis Archidiaconatus Oppoliensis, Sedes Archipresbyterates: Teschinensis, Bilicensis, Loslensis et Fridecensis* (1697), sygn. II b 148; *Visitatio Archidiaconatus Oppoliensis 1736*. AAW, II b 83a; w zbiorach Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu [dalej: AAW].

¹⁷ *Liber seu Metrica hypothecarum, obligationem necessariorumque aliorum parochialim ac ecclesiarum documentorum beneficii Loslensis et adiunctorum*, sygn. II b 97a; *Acta die Pfarrei Loslau betreffend 18 Jahr*, sygn. II b 111; AAW.

¹⁸ Księgi metrykalne parafii Jedłownik; *Libri Baptisatorum 1696–1728*, sygn. KM 232, Wodzisław; *Liber Baptisatorum 1724–1725 r. do 1774 r.*, sygn. KM 246, Połomia; *Liber Baptisatorum 1734–1774*, sygn. KM 564, Ruptawa; *Liber Baptisatorum 1709–1725*, sygn. KM 347; Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach [dalej: AAK].

Z zapisu wynika, że dekanat żorski w XIV wieku nie był nowym tworem organizacyjnym, gdyż funkcjonował już od pewnego czasu¹⁹.

Następny spis świętopietrza przedstawia dekanat żorski w 1447 roku, wskazując, że był to bardzo duży archidiaconat, obejmujący trzy miasta: Żory, Rybnik i Wodzisław, oraz około 25 wiosek ujętych w struktury 12 parafii. Parafia bowiem w tym czasie składała się zwykle z kilku wiosek, oddalonych od kościoła parafialnego o 5–6 km²⁰. Pod względem terytorialnym dekanat żorski obejmował część księstwa raciborskiego, które w XIV wieku zostało włączone do państwa czeskich Przemysłidów, a od 1526 roku znajdowało się w rękach austriackich Habsburgów. Po przemianach reformacyjnych Marcina Lutra wiele parafii na omawianym terenie znalazło się w rękach protestantów. W 1629 roku katolicy Habsburgowie ogłosili edykt restytucyjny, który nakazywał przywrócenie stanu wyznaniowego sprzed 1552 roku, czyli odnowienie wyznania katolickiego we wszystkich parafiach²¹.

Kiedy doszło do wyodrębnienia się dekanatu wodzisławskiego? Jeden z najwybitniejszych dziewiętnastowiecznych dziejopisarzy Górnego Śląska ks. Augustyn Weltzel z Tworkowa wskazywał w jednej ze swych prac poświęconej Żorom, że dekanat wodzisławski jako zupełnie samodzielna jednostka wydzielił się z dekanatu żorskiego dopiero na początku XVIII wieku²². Przeczą temu jednak zachowane protokoły wizytacyjne z lat 1652, 1679, 1688, które dowodzą, że jako odrębna jednostka kościelna funkcjonował już w XVII wieku. Proces wyodrębniania się dekanatu z siedzibą w Wodzisławiu trwał kilkadziesiąt lat, a rozpoczął się najprawdopodobniej już pod koniec XVI wieku, po opanowaniu żorskiego kościoła farnego przez protestantów. To przypuszczalnie wtedy zaistniała konieczność przeniesienia siedziby dziekana i zaopiekowania się licznymi katolickimi parafiami w okolicy Wodzisławia, ponieważ kościół w Żorach, w wyniku przemian reformacyjnych, i pobliskie Żorom wioski znajdowały się w rękach pastorów protestanckich. Za datę wydzielenia się dekanatu wodzisławskiego przyjmuje się często rok 1592, gdyż wiadomo, że w tym roku w okolicy Wodzisławia, w wiosce Jedłownik, rezydował pierwszy dziekan ks. Jan Pükler von Flost²³. O dziekanie tym wspomina również Augustyn Weltzel, wskazując, że „Pükler von Flost był arcykapłanem na okręg żorski i wodzisławski”²⁴. Ze względu na to, iż dekanat okresowo obejmował również kilka katolickich parafii w okolicach Żor nazywany był także dekanatem żorsko-wodzisławskim.

¹⁹ I. Panic: *Żory we wczesnym...*, s. 122.

²⁰ I. Panic: *Ze studiów nad wspólnotami społecznymi Górnego Śląska w średniowieczu...*, s. 41.

²¹ F. Maroń: *Kościół na Górnym Śląsku...*, s. 210.

²² A. Weltzel: *Historia miasta Żory na Górnym Śląsku*. Żory 1997 (reprint wydania w języku niemieckim z 1888 roku), s. 190.

²³ L. Musioł: *Jedłownik. Gmina i parafia...*, s. 94; Idem: *Monografie...*, s. 68; Idem: *Parafia Polomia...*, s. 55.

²⁴ „Ex sede Zorensi, et Wladislaviensi, Ioannes a Plosta Parochus in Iadlownick”. *Statuta Synodalia Dioecisana sanctae Ecclesiae Wratislaviensis*. Wratislavia 1855, s. 196; A. Weltzel: *Historia miasta Żory...*, s. 190.

Wpływ na utworzenie się nowego dekanatu wodzisławskiego mogło mieć również powstanie na początku XVI wieku tzw. mniejszego wodzisławskiego państwa stanowego, w związku z tym, iż w 1502 roku król Władysław II Jagiellończyk, panujący w Czechach i na Węgrzech, wydzielił swemu kanclerzowi Janowi Schellenbergowi „zamek i miasteczko Wodzisław razem z osiadłą szlachtą, wsiami, poddanyimi itd., i to takim prawem, na jakim ziemie te posiadali dawniejsi książęta raciborscy”²⁵. Ówczesnego proboszcza wodzisławskiego ks. Mikołaja Skrzeka już wtedy tytułowano dziekanem. W ten sposób przedstawił go w swej pracy F. Henke, nazywając „dziekanem w roku 1509”²⁶ zapewne na podstawie nieistniejących już dokumentów prowincjonalnych. Współcześnie nie znajduje to jednak uzasadnienia źródłowego²⁷.

Po kolejnych zmianach właścicieli pod koniec XVI wieku państewko wodzisławskie znajdowało się w rękach Jana Planknara II, a od połowy 1600 roku przeszło w posiadanie Jerzego Charwata Pławckiego, który był katolikiem, podobnie jak jego synowie Andrzej i Gabriel²⁸. Miasto Wodzisław mogło zostać uznane za miejsce godne stolicy dekanatu, który odtąd miał odgrywać szczególną rolę dla parafii położonych w obrębie wodzisławskiego państwa stanowego, które pozostały wierne katolicyzmowi.

Dekanat wodzisławski wchodził w skład wyższej jednostki organizacyjnej, jaką był archidiakoniat opolski z archidiakonem na czele²⁹. Po soborze trydenckim, a więc także w okresie, gdy funkcjonował już lub powstawał odrębny dekanat wodzisławski, do zadań archidiakona opolskiego należało między innymi wizytowanie podległych mu parafii w poszczególnych dekanatach, co sprawował z mandatu biskupa i zgodnie z zatwierdzonym przez niego formularzem.

Najstarsze zachowane akta wizytacyjne archidiakonatu opolskiego dotyczące dekanatu wodzisławskiego pochodzą – jak już wspomniano – z lat 1652, 1679 i 1688. Sprawozdania te spisane w formie protokołów wizytacyjnych świadczą o odrębnym funkcjonowaniu dekanatu wodzisławskiego i żorskiego już od połowy XVII wieku,

²⁵ L. Musioł: *Wodzisław – parafia, miasto...*, s. 26.

²⁶ F. Henke: *Kronika, czyli opis...*, s. 130.

²⁷ Jedyne znany wpis na temat ks. Mikołaja Skrzeka z 1509 roku dotyczy jego fundacji ołtarzowej i brzmi następująco „Fundatio Reverendum et honorabilium virorum Nicolai Skrzek Plebani Loslensi et Nikolai Sviitz de Mschanna Plebani in Villa Petrovitz [...] ad Altare S. Catharine [...]. Anno 1509. 14 April. Sacra”. In: *Liber seu Metrica hypothecarum, obligationem...*, s. 14, sygn. II b 97a, AAW.

²⁸ *Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonats Oppeln*. Hrsg. J. Jungnitz, s. 31; F. Henke: *Kronika, czyli opis...*, s. 29 i 47 n.

²⁹ Biskupstwo wrocławskie po kilkukrotnych zmianach organizacyjnych podzieliło się w wiekach średnich na cztery archidiakonaty. Archidiakoniat opolski funkcjonował już w latach dwudziestych XIV wieku i obejmował 12 archiprezbiteratów. Archidiakonowi opolskiemu podporządkowane były wszystkie ówczesne dekanaty Górnego Śląska, które znajdowały się w granicach diecezji wrocławskiej, zob. I. P a n i c: *Żory we wczesnym...*, s. 122.

a ponadto stanowią interesujące źródło ukazujące skład parafialny tych dekanatów czy działalność niektórych dziekanów, czyli archiprezbiterów³⁰.

Jak wynika z najstarszych zachowanych protokołów, kilka lat po zakończeniu wojny trzydziestoletniej, w 1652 roku dekanat wodzisławski liczył dziewięć parafii w następujących miejscowościach: w mieście Wodzisław (z przyłączonymi kościołami drewnianymi w wiosce Radlin i w Markłowicach), w Jedłowniku, Pszowie, Rydułtowach, Połomi (z przyłączoną filią w wiosce Świerklany), w Jastrzębiu, Ruptawie (z kościołem w Moszczenicy), w Mszanie (z kościółkiem w Łaziskach), w Skrzyszowie (wraz z kościołem w Godowie)³¹.

Protokół z roku 1679 wymieniał w dekanacie wodzisławskim 12 parafii, a mianowicie: w Wodzisławiu (z kościołami w Radlinie i Markłowicach), w Połomi (z kościołem w Świerklanach), w Boguminie (z parafią filialną w Wierzbicy), w Mszanie, Skrzyszowie, Gorzycach, Jedłowniku, Pszowie, Rydułtowach, Ruptawie (wraz z kościołem w Moszczenicy) i w Jastrzębiu. Ponadto protokół przytaczał przywrócony do rangi parafii kościół w Godowie (wraz z przyłączonym kościołem w Łaziskach)³².

Podczas wizytacji w roku 1688 w obrębie dekanatu wodzisławskiego potwierdzono funkcjonowanie 11 parafii. Były to: Wodzisław (z Radlinem i Markłowicami), Pszów, Rydułtowy, Jedłownik, Połomia (z kościołem w Świerklanach), Jastrzębie, Ruptawa (z kościołem w Moszczenicy), Mszana (z przyłączoną zubożałą parafią w Skrzyszowie), Godów (z kościółkiem w Łaziskach i Gołkowicach), Gorzyce, Bogumin (z parafią filialną w Wierzbicy)³³.

W 1717 roku protokoły komisarza cieszyńskiego ks. Galla Jana Twaruski w dekanacie wodzisławskim wymieniały 12 parafii. W parafii wodzisławskiej nadal wyliczano kościoły w Radlinie i Markłowicach, a ponadto inne parafialne kościoły wraz z przyłączonymi świątyniami lub filiami, w kolejności takiej samej, jak w protokole z 1679 roku³⁴.

W protokołach z lat 1719 i 1736 do dekanatu wodzisławskiego zaliczone zostały następujące parafie: Godów, Gorzyce, Jastrzębie, Jedłownik, Mszana, Bogu-

³⁰ Dzięki pisemnym protokołom wizytacyjnym, które archidiakon opolski lub jego reprezentant był zobowiązany złożyć swemu zwierzchnikowi, znane są dokładne struktury dekanatów i parafii w XVI i XVII wieku. Niestety, najstarsze protokoły dotyczące dekanatu wodzisławskiego spisane pod koniec XVI wieku prawdopodobnie zaginęły w okresie wojny trzydziestoletniej. Teren dekanatu wodzisławskiego był bowiem obszarem, przez który przetaczały się wojska szwedzkie. Z tego też względu wiele kościołów jeszcze w ostatnich latach wojen zostało tu splądrowanych i znieważonych; por. kościół w Markłowicach został zbeszczeszczony „per Suecum”, zob. *Visitationsberichte der Diözese Breslau*. Archidiakoniat Oppeln. Hrsg. J. Jungnitz, s. 32.

³¹ *Visitationsberichte...*, Hrsg. J. Jungnitz, s. VII (Spisu parafii) oraz s. 30–37.

³² Bogumin wymieniony pod nazwą Oderberg, Wierzbica jako Wirbitz, zob. *Visitationsberichte...*, Hrsg. J. Jungnitz, s. IX oraz s. 239–251.

³³ *Ibidem*, s. XI oraz s. 438–451.

³⁴ *Sprawozdania wizytacyjne biskupów wrocławskich (z roku 1717). Dekanaty, frysztacki, frydecki, wodzisławski i bielski*. Red. I. Paniel. Cieszyn 1994, s. 149–185.

min, Połomia, Pszów, Ruptawa, Rydułtowy i Wodzisław. Wszystkie wymienione parafie (11) powstały „przed reformacją” i miały liczne filie, albo określane były jako „przyłączone” (*adiuncta*) do innych parafii. Niektóre w przeszłości mogły stanowić *mater adiuncta* – czyli dawniejsze kościoły parafialne, które w wyniku różnych perturbacji dziejowych zostały przyłączone do innych parafii. Do kościołów niegdyś parafialnych w protokole z 1719 roku zaliczano między innymi kościół Świętego Stanisława w Markłowicach³⁵.

W krótkim protokole z 1736 roku pierwszą wzmiankowaną parafią spośród jedenastu był Pszów, co świadczyło o wzrastającej randze tej miejscowości, znanej od 1723 roku z licznych pielgrzymek do obrazu Matki Boskiej Pszowskiej³⁶.

Kontynuując rozważania na temat kształtowania się dekanatu wodzisławskiego, zastanowimy się, gdzie przebywali tutejsi dziekani, zanim objęli swą funkcję w Wodzisławiu. Spróbujemy także odpowiedzieć na pytania dotyczące miejsca ich urodzenia, wykształcenia i dalszych losów.

Pierwszym³⁷ znanym dziekanem wodzisławskim – jak już wspomniano – był ks. Jan Pükler von Flost, który funkcję tę objął po reformacji, w okresie gdy kościół parafialny w Żorach znajdował się w rękach protestantów³⁸. Ksiądz Pükler von Flost był „arcykapłanem w dekanacie obejmującym okręg żorski i wodzisławski”; na synod biskupi jako swego zastępcę wysłał ks. Antoniego, proboszcza z Toszka³⁹. Ze względu na znaczne okrojenie dekanatu żorskiego, ponieważ liczne parafie w pobliżu Żor znajdowały się w rękach protestantów, kompetencjom dziekana Püklera podlegały katolickie parafie położone w mniejszym stanowym państwie wodzisławskim, ale także wszystkie pozostałe katolickie parafie z terenu dawnego dekanatu żorskiego.

Kolejnym dziekanem omawianego dekanatu rezydującym poza Żorami był ks. Bernard Durcius z Obornik, od 1610 roku proboszcz wodzisławski. Wcześniej, jesz-

³⁵ *Visitatio parochum Commissariatus Teschinensis: Archipresbyteratus [...] Loslensis*. AAW, sygn. II b 157, s. 465–649 oraz odpis protokołu z 1719 roku dotyczący parafii wodzisławskiej – w łacińskim, zob. L. Musioł: *Wodzisław – parafia i miasto...*, s. 236–254; *Visitatio Archidiaconatus Oppoliensis 1736*, II b83a. AAW, s. 100–105.

³⁶ *Visitatio... 1736*, s. 100.

³⁷ W XV wieku źródła przekazały również informacje o proboszczu wodzisławskim ks. Dirnko, który brał udział w synodzie wrocławskim w 1418 roku jako przedstawiciel dekanatu żorskiego. Przy nazwiskach wszystkich proboszczów podano, w jakiej miejscowości pełnili funkcję proboszczów i jaki reprezentowali dekanat. Ksiądz Dirnko został wymieniony na końcu spisu i określony jako „plebanus in Loslau, Zarensis... sedium archipresbiteri”, czyli „proboszcz w Wodzisławiu, z Żor... [jako jednej ze...] stolicy dekanalnej”. Określenie to wskazuje, że duchowny ten, chociaż był proboszczem parafii w mieście Wodzisław, mógł pełnić również funkcję dziekana całego dekanatu żorskiego, W. Schulte-Lambert: *Die Rechnung uber den Petersphenning von 1447*. Darstell. u. Quellen – XXIII Band, s. 196; L. Musioł: *Wodzisław – parafia, miasto...*, s. 135–136.

³⁸ I. Panic: *Żory pod rządami Przemysłidów...*, s. 225.

³⁹ A. Weltzel: *Historia miasta Żory...*, s. 190.

cze w 1603 roku, ks. Durcius był proboszczem w Rybniku. Ten ksiądz o szlacheckim rodowodzie w 1616 roku podpisał się na jednym z dokumentów: „Jan knez Bernhard Durcius z Obernik, archipresbiter stolicze ziamskie a ffararz Wladyslawsky”⁴⁰. W 1626 roku ks. Durcius prawdopodobnie przeniósł się do Wielkiego Dębieńska. Być może wpływ na jego decyzję miały przeżycia związane z wprowadzaniem luteranizmu w Wodzisławiu przez Katarzynę Pławecką von Bruntal w 1619 roku i wynikające z tego spory wyznaniowe. Po śmierci Jerzego Charwata Pławeckiego jego żona Katarzyna, wzorując się na krewnych z rodu von Würben-Bruntal, wprowadziła w Wodzisławiu i państwie stanowym wyznanie luterzańskie, a nawet pozwoliła sobie na pewnego rodzaju prześladowania religijne. Mianowicie przepędziła katolickich duchownych, zabrała katolikom pięć kościołów (dwa w Wodzisławiu, w Markłowicach, Radlinie i Połomi), wiele osób zaś umieściła w więzieniach⁴¹. Zmiany te jednak nie były długotrwałe, Katarzyna bowiem powróciła do wyznania katolickiego. Również jej syn Andrzej Pławecki, kolejny wodzisławski pan stanowy, jak już wspomniano, był katolikiem. Kościoły w Wodzisławiu, Markłowicach i Radlinie zostały zwrócone katolikom, jedynie kościółek Świętego Krzyża na przedmieściach Wodzisławia pozostał miejscem spotkań nielicznych ewangelików.

Następnym znanym archiprezbiterem wodzisławskim, wymienianym w dokumentach, był proboszcz wodzisławski Szymon Kanabius (ks. Canaba), który został następcą ks. Durciosa około roku 1619, choć w źródłach figuruje po raz pierwszy dopiero w roku 1625. Ksiądz Kanabius po objęciu probostwa w Wodzisławiu przejął również budynki opuszczonego po reformacji klasztoru franciszkańskiego oraz zakonne grunty orne. Fakt ten wywołał protest przeora franciszkanów ojca Meinherdusa, który rezydował w Opawie. Ojciec Meinherdus wniósł skargę do cesarza sugerując, że dziekan Kanabius chce klasztor wodzisławski oderwać od prowincji austriackiej i wcielić do prowincji polskiej. Ksiądz Kanabius nie reagował na nakazy władz świeckich w tej kwestii, dopiero po upomnieniu ze strony biskupa wrocławskiego zwrócił przejęte dobra franciszkanom. Wodzisławski dziekan był zresztą bardzo chwalony przez władzę zwierzchnią we Wrocławiu za to, że parafię wodzisławską i okoliczne parafie „wyrwał z objęć heretyków i [...] doprowadził znowu do dawnej całości”. Na podległym mu terenie działał jak misjonarz, który przywrócił wyznanie katolickie, a ponadto zaopiekował się opuszczonymi, leżącymi odłogiem dobrami klasztornymi. Jako dziekan wodzisławski sprawował także pieczę nad parafiami dekanatu żorskiego, między innymi uregulował sprawę dziesięcin w Pawłowicach⁴². Ksiądz Szymon Kanabius założył również fundację mszalną w kościele wo-

⁴⁰ L. Musioł: *Wodzisław, miasto i ziemia w historycznym rozwoju*, rkp, Archiwum PAN w Katowicach z siedzibą w Wodzisławiu Śl., sygn. Nr W-III-27/66; A. Weltzel: *Historia miasta Żory...*, s. 190; I. Panic: *Żory pod rządami...*, s. 225.

⁴¹ Katarzyna Pławecka „przepędziła katolickich duchownych, zabrała kościoły i uwięziła wielu »w bydlęcych warunkach« i z powodu piętnastu ewangelików uciskała bardzo 2000 katolików”, F. Henke: *Kronika, czyli opis...*, s. 27, 29.

⁴² L. Musioł: *Wodzisław – parafia i miasto...*, s. 140.

dzisławskim w wysokości 9 talarów rocznie, a na szpital wodzisławski przeznaczył 20 talarów rocznie⁴³.

Następcą dziekana Kanabiusa został ks. Jerzy Matheides (ks. Maciejczyk), który sprawował w Wodzisławiu funkcje proboszcza i dziekana niecałe 10 lat. Jego zasługą jest to, że odzyskał dla Kościoła wodzisławskiego wiele dawnych fundacji, które ten czasowo utracił ze względu na reformację. Ksiądz Matheides był również kustoszem kolegiaty raciborskiej. Być może pochodził z Markowic pod Raciborzem (na co wskazuje intencja mszalna wykazywana w 1679 roku za jego duszę w kościele w Markowicach). Zmarł w 1630 roku⁴⁴.

Dokumenty z 1632 roku wymieniają kolejnego proboszcza i dziekana wodzisławskiego ks. Jana Frydrychowskiego (ks. Frydrycha). Świecenia kapłańskie przyjął on w Krakowie w 1629 roku. W Wodzisławiu został proboszczem 9 sierpnia 1632 roku. Jako dziekan wodzisławski ks. Frydrychowski zasłużył się szczególnie odnowieniem na drodze procesu sądowego fundacji księżnej Heleny Raciborskiej z 1425 roku. Fundacja ta obejmowała 130 morgów ról i łąk, a od czasów reformacji, będąc w obcych rękach, nie przynosiła parafii wodzisławskiej ustalonych przez fundatorkę dochodów⁴⁵.

W 1652 roku, gdy urząd dziekana sprawował ks. Frydrychowski, miała miejsce wizytacja, którą przeprowadził archidiakon opolski Bartłomiej Reinhold. Jej owocem był wspomniany już protokolarny opis dekanatu wodzisławskiego, do którego wliczono wówczas 9 parafii, wskazując, że tylko dwa kościoły w dekanacie były murowane – w Wodzisławiu i Pszowie. Opis wspominał również o drewnianym, otoczonym ogrodem kościółku Świętego Krzyża na przedmieściach Wodzisławia⁴⁶. Protokół zawierał też wytyczne i zalecenia, które dziekan miał odtąd wprowadzać w podległych mu parafiach i kościołach filialnych.

Między innymi wizytator wskazywał, aby spisać i utrwalić na pergaminie odnotowane na papierze fundacje dotyczące kościoła wodzisławskiego, parafii i szpitala. Księgi chrztów, ślubów itp. zalecił oprawić i zamieścić w nich dane, „które tam należą”, a nie zostały wcześniej wpisane. Zatem już w 1652 roku istniały w kościele wodzisławskim księgi metrykalne, które jednak nie zachowały się do naszych czasów. Świątynie filialne i szpital wizytator nakazał otoczyć wszechstronną troską. Sformułował również zarzut, że w ciągu ostatnich dwudziestu lat kościoły filialne odwiedzane były bardzo rzadko i zalecił większą dbałość o każdy „przybytek Boży”. Podkreślił także obowiązek dbania o mszał, puszkę na hostie potrzebne do odpra-

⁴³ F. Henke: *Kronika, czyli opis...*, s. 86, 87.

⁴⁴ Ibidem, s. 87. Ze względu na to, że jego poprzednik ks. Kanabius był wymieniany w 1625 roku jako dziekan wodzisławski ks. Matheides mógł być dziekanem w latach 1625–1630, jeżeli zmarł w roku, który podaje F. Henke.

⁴⁵ Ibidem, s. 83; por. *Fundacja Heleny raciborskiej i jej syna Mikołaja z dnia 2 XII 1425 r. na ołtarz Świętego Piotra i Pawła*. In: *Liber seu Matrica Hypothecarum, obligationem...*, s. 3, sygn. II b 97a oraz *Acta die Pfarrei Loslau betreffend 18 Jahr*, s. 23–24, sygn. II b 111; AAW.

⁴⁶ *Visitationsberichte...*, Hrsg. J. Jungnitz, s. 31.

wiania mszy św. „Mają one być w odpowiednim porządnym i pięknym stanie przechowywane nie tylko w wielkie święta [...], [a] wikarzy mają o to samo dbać w kościołach filialnych”⁴⁷.

Kolejnym wodzisławskim dziekanem został ks. Andrzej Flacius (ks. Flaczek). W 1663 roku był proboszczem w Połomi. Dopiero w 1679 roku wymieniono go jako proboszcza i dziekana w Wodzisławiu, chociaż funkcję tę mógł pełnić już wcześniej. Wizytator ks. Marcin Stephecius chwalił ks. Flaciusa za pilność w posłudze duszpasterskiej, powagę obyczajów i dbałość o kościoły filialne, co świadczy, że zalecenia poprzedniej wizytacji zostały wprowadzone w życie⁴⁸. Augustyn Weltzel utożsamia ks. Flaciusa z pewnym pastorem protestanckim (?), ale mogła to być tylko zbieżność nazwisk, albo też Weltzel wspomina ojca wodzisławskiego dziekana, wymienianego w czasach reformacji⁴⁹. Ksiądz dziekan Andrzej Flacius zmarł około 1680 roku.

Po ks. Flaciusie dziekanem w Wodzisławiu został ks. Krystian Jurovius, który zgodnie z relacją wizytatora z 1688 roku, opiekował się 11 parafiami. Oprócz proboszczów w dekanacie pracowało też dwóch wikariuszy. Trzy kościoły dekanatu były murowane – w Wodzisławiu, Pszowie i Boguminie. W wioskach ogółem było 18 drewnianych kościołów, ponadto w dekanacie funkcjonowały dwa szpitale. Na temat dziekana Krystiana Juroviusa informacje protokolarne podają, że był Ślązakiem urodzonym w Wodzisławiu. Studiował w Ołomuńcu, gdzie 28 września 1658 roku przyjął święcenia kapłańskie. Do posługi na parafiach został ordynowany, jak podaje wizytator, przez „świętej pamięci Christofora Hałacza – archipresbitera Zorensis”, tj. przez dziekana żorskiego Krzysztofa Franciszka Hałacza, który funkcję tę pełnił od 1653 roku do śmierci w 1668 roku. Od połowy XVII wieku dekanaty żorski i wodzisławski miały odrębnych dziekanów⁵⁰. Początkowo Krystian Jurovius był związany z dekanatem żorskim i pracował trzy lata jako wikariusz w Żorach, a następnie w wiosce Krzyżowice, gdzie był proboszczem około 20–23 lata. Jurysdykcję na objęcie parafii wodzisławskiej uzyskał dzięki pismu komisarza opolskiego Konstantyna Iwanickiego; ustanowiony został w okresie nieobecności biskupa wrocławskiego, lecz zatwierdzony przez biskupów Johanna Jacoba Brunettiego oraz Leopolda Guiliemiego 29 listopada 1680 roku. Ksiądz Jurovius w 1688 roku liczył 54 lata, a kapłanem był od lat 30. Dużą jego zasługą było nawrócenie 600 osób na katolicyzm. Funkcję archiprezbitera dekanatu wodzisławskiego podjął najprawdopodobniej wraz z objęciem funkcji proboszcza wodzisławskiego, tj. w 1680 roku⁵¹. Pierwsze

⁴⁷ Ibidem, s. 33; L. Musioł: *Wodzisław, parafia i miasto...*, s. 141–142.

⁴⁸ *Visitationsberichte...*, Hrsg. J. Jungnitz, s. 241.

⁴⁹ O. Karzel: *Reformation in Oberschlesien. Ausbreitung und Verlauf*. Würzburg 1979, s. 226.

⁵⁰ *Visitationsberichte...*, Hrsg. J. Jungnitz, s. 439; I. Panic: *Żory pod rządami Przemysłodów...*, s. 229.

⁵¹ *Visitationsberichte...*, Hrsg. J. Jungnitz, s. 439; F. Maroń: *Kościół na Górnym Śląsku...*, s. 236.

wpisy tego dziekana, świadczące o wizytowaniu parafii dekanatu wodzisławskiego, zachowały się w księgach metrykalnych parafii jedłownickiej z lat 1693–1695⁵².

Następnym dziekanem wodzisławskim był Piotr Ignacy Grzenek, który urodził się w 1659 roku. Jak wskazywano, był wodzisławianinem utrakwistą, toteż w kazaniach biegle posługiwał się zarówno językiem polskim, jak i niemieckim. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1683 roku. W latach 1683–1688 był wikarym w Cieszynie. Pełnił również funkcję proboszcza i dziekana we Frysztacie. Według wodzisławskich akt prowincjonalnych, 25 czerwca 1707 roku został przeniesiony do Wodzisławia i przedstawiony przez wodzisławskiego pana stanowego hrabiego Jakuba Antoniego von Dietrichsteina. Jak wynika z pisma z dnia 30 stycznia 1710 roku, ks. Grzenek pełnił w tym czasie funkcję dziekana wodzisławskiego, a także kanonika raciborskiego. Wywodził się ze znanej rodziny Grzenków pochodzącej z wioski Mała Turza, położonej na obrzeżach Wodzisławia⁵³.

Kolejny dziekan wodzisławski ks. Szymon Franciszek Niedziela był proboszczem i dziekanem wodzisławskim w latach 1715–1723. Urodził się w Cieszynie w 1674 roku. Teologię studiował w Pradze, gdzie mieszkał w konwiktie św. Bartłomieja. Świecenia kapłańskie przyjął w Pradze w 1698 roku. Początkowo pracował w duszpasterstwie w ziemi cieszyńskiej. Według protokołu wizytacyjnego z 1719 roku, ks. Niedziela jako dziekan wodzisławski dobrze się prowadził i był dobrym kaznodzieją. Zmarł 15 czerwca 1723 roku⁵⁴.

Następcą ks. Niedzieli był dziekan wodzisławski ks. Paweł Józef Mizia, który urodził się około 1684 roku w Albrechticach. Studiował w seminarium w Ołomuńcu; tam też przyjął święcenia kapłańskie w 1709 roku. Od 1723 roku pełnił funkcję proboszcza i dziekana wodzisławskiego. Według *Schematyzmu diecezji wrocławskiej*, w 1724 roku jego parafia liczyła 1750 osób, a w całym dekanacie wodzisławskim podlegało jego pieczy 11 parafii, w sumie zaś 4490 parafian. Na terenie dekanatu mieszkało także 63 protestantów. Najwięcej innowierców było w Godowie i Ruptawie⁵⁵. Ksiądz Mizia sprawował również funkcję komisarza wspomnianego wcześniej komisariatu cieszyńskiego, czyli jednostki nadzorującej okoliczne dekanaty⁵⁶. Jako komisarz cieszyński między innymi prowadził dochodzenia w sprawie cudownych wydarzeń i uzdrowień w Pszowie. W dniu 13 grudnia 1732 roku, podczas wizytacji

⁵² Przytaczamy czytelne wpisy: Dziekan Krystian Jurovius wizytował między innymi w dniu 23 lutego 1695 roku parafię i szkołę w Jedłowniku, podpisując się: „Christian Jurovius Archipresbiter Loslensis”. Inny wpis z 1703 roku brzmiał: „Anno 1703 Dni S. Mathaa’s Apostoli tu Visitatione Archipresbiter ita revisi [...] Christiani Jurovius Archipresbiter Loslensis”; Księgi metrykalne parafii Jedłownik, 1690–1729, sygn. KM 232, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach.

⁵³ L. Musioł: *Jedłownik, gmina i parafia...*, s. 32; F. Henke: *Kronika, czyli opis...*, s. 87.

⁵⁴ L. Musioł: *Wodzisław – parafia i miasto...*, s. 145.

⁵⁵ *Schematismen des Fürstbistums Breslau 1724 und 1738*. Hrsg. J. Pater. Köln–Weimar–Wien, Bohlau Verlag 1994, s. 139–141.

⁵⁶ Dekanat wodzisławski do czasu wojen śląskich w XVIII wieku należał do komisariatu cieszyńskiego; F. Maroń: *Parafia górnośląska...*, s. 173.

parafii pszowskiej, dziekan Mizia spisał wota zgromadzone w miejscu pielgrzymkowym przy słynącym łaskami obrazie Matki Boskiej Pszowskiej⁵⁷. W tym samym 1723 roku założył lub też zlecił założenie *Liber currendarum* w Pszowie⁵⁸. Również w 1723 roku jako proboszcz parafii wodzisławskiej założył najstarszą zachowaną do naszych czasów księgę metrykalną chrztów w parafii wodzisławskiej. Zmarł 27 lutego 1735 roku⁵⁹.

Po ks. Mizi dziekanem wodzisławskim został, urodzony około 1690 roku w Wodzisławiu, ks. Szymon Postawka. Wyświęcony został na kapłana w 1716 roku. Początkowo pracował jako wikariusz w rodzinnym Wodzisławiu. Od 1719 roku był proboszczem w Rychwałdzie, w Cieszyńskim. W 1735 roku powrócił do Wodzisławia jako proboszcz, jednak nie od razu objął urząd dziekana⁶⁰. Protokół wizytacyjny w 1736 roku wymienia ks. Postawkę jako proboszcza wodzisławskiego, nie natomiast nie mówi na temat dziekana dekanatu wodzisławskiego⁶¹. Pierwsze wpisy ks. Postawki jako dziekana znalazły się w założonej w 1734 roku księdze chrztów kościoła parafialnego w Połomi dopiero w 1746 roku, najbardziej czytelne zaś – w 1747 roku, a ponadto w latach następnych aż do 1753 roku⁶². Książd dziekan Postawka zmarł najprawdopodobniej w 1759 roku. Od jego śmierci przez siedem lat parafia wodzisławska nie miała proboszcza, prowadzona była jedynie przez kilku kolejnych administratorów⁶³. Tym samym do zakończenia wojny 7-letniej nie było dziekana dekanatu wodzisławskiego. Biskup wrocławski Schaffgotsch w tym trudnym okresie popadł w „niełaszkę” u króla pruskiego i przebywał w austriackiej części Śląska. Diecezją od 1757 roku zarządzał ks. koadiutor, dobra biskupie zaś zostały skonfiskowane.

Podsumowując podjętą problematykę związaną z funkcjonowaniem dekanatu wodzisławskiego, można wskazać, że z omawianego okresu, tj. od momentu przeniesienia stolicy dekanatu żorskiego do Wodzisławia pod koniec XVI wieku do poło-

⁵⁷ Z. Karwot: *Kult Matki Boskiej Pszowskiej od I połowy XVIII wieku do 1921 roku*. Lublin [msp.], s. 30; E a d e m: *Pszów. Sanktuarium Matki Boskiej Uśmiechniętej...*, s. 5.

⁵⁸ Do 1997 roku księga ta była przechowywana w Archiwum Parafialnym w Pszowie.

⁵⁹ Księgi metrykalne parafii wodzisławskiej 1724–1925 do 1774 r., sygn. KM 246, AAK; A. Weltzel: *Historia miasta Żory...*, s. 87.

⁶⁰ Występuje duża rozbieżność w datowaniu okresów działalności ks. Postawki jako proboszcza i dziekana, np. F. H e n k e twierdzi, że ks. Postawka był proboszczem i dziekanem wodzisławskim latach 1735–1764(?) (*Kronika, czyli opis...*, 87); z kolei L. M u s i o ł podaje, że ks. Postawka objął parafię wodzisławską 1 kwietnia 1737 roku, dziekanem został wybrany w 1750 roku, a zmarł w 1759 roku (*Wodzisław, parafia i miasto...*, s. 147).

⁶¹ *Visitatio Archidiaconatus Oppoliensis 1736*. AAW, II b 83a, s. 101.

⁶² Wpis w 1747 roku: „Simon Franz Postawka Archipresbiter Loslensis” *Polomia; Liber Baptistorum, 1734–1774*. AAK, sygn. KM 564, s. 39.

⁶³ Administratorami początkowo byli ks. Jan Zaraz i ks. Jerzy Piwko, a po 1760 roku stałymi administratorami zostali ks. Jan Starosta (1760–1762) i ks. Ludwik Maszkowic (1762–1765), L. M u s i o ł: *Wodzisław, parafia i miasto...*, s. 147.

wy XVIII wieku, zachowały się wzmianki o działalności 11 dziekanów wodzisławskich. Pierwszy z nich ks. Jan Pükler von Flost był proboszczem w miejscowości Jedłownik pod Wodzisławiem. Pozostali łączyli urząd proboszcza parafii wodzisławskiej z funkcją dziekana. Najprawdopodobniej kolejnych pięciu dziekanów, sprawujących pieczę nad dekanatem wodzisławskim do 1652 roku, swym zwierzchnictwem obejmowało również parafie katolickie w okolicach Żor. Nie zachowały się informacje na temat daty i miejsca ich urodzenia, ani miejsca podjętych studiów, chociaż ich działalność i zasługi są znane różnym dziejopisarzom. Jedynie jeśli chodzi o ks. Bernarda Durciosa, to można przypuszczać, że pochodził z rodu szlacheckiego. Z kolei na temat ks. Jana Frydrychowskiego zachowała się wzmianka, że przyjął święcenia kapłańskie w Krakowie⁶⁴.

Więcej informacji o kolejnych dziekanach wodzisławskich dostarczyły protokoły wizytacyjne z lat 1679, 1688 czy 1719⁶⁵. Wizytator niejednokrotnie odnotowywał w nich datę i miejsce urodzenia wizytowanego dziekana, miejscowość, w której ten podjął studia teologiczne, i jaki tytuł uzyskał. Ponadto – w miarę uzyskanych wiadomości – wskazywano okoliczności związane z przyjęciem święceń kapłańskich oraz przez kogo wspomniany duchowny został skierowany do pracy w parafiach. Jeśli chodzi o pochodzenie dziekanów, to można wnioskować, że wywodzili się z okolic Wodzisławia, Cieszyna lub Żor. Najczęściej w charakterystyce dziekanów używano określenia „Ślązak” wodzisławianin; tak było w przypadku ks. Krystiana Juroviusa, ks. Piotra Ignacego Grzenki czy ks. Szymona Postawki. W Cieszynie urodził się ks. Szymon Franciszek Niedziela, natomiast w Albrechcicach – ks. Józef Paweł Mizia. Trzej z przedstawionych dziekanów studiowali w Pradze (ks. Niedziela) i w Ołomuńcu (ks. Jurovius, ks. Mizia). Ważną rolę w obsadzaniu funkcji dziekana odgrywał właściciel miasta Wodzisławia i okolicznych miejscowości. Gdy funkcję przejmował ks. Piotr Ignacy Grzenka, wskazywano, że został przedstawiony i „instalowany” przez pana stanowego hrabiego Jakuba Antoniego von Dietrichsteina. W *Schematyzmie diecezji wrocławskiej* z 1724 roku używano określenia „utrakwista” – jeżeli w kazaniach dziekan posługiwał się z równą biegłością zarówno językiem polskim, jak i niemieckim⁶⁶. Niewykluczone, że wodzisławscy dziekani znali dobrze język czeski, zważywszy, że chętnie studiowali na terenie Czech (w Pradze lub Ołomuńcu), a okresowo pracowali także w parafiach we Frydku czy Frysztacie oraz w Cieszynie i ziemi cieszyńskiej. Ksiądz P.I. Grzenek, zanim objął funkcję dziekana w rodzinnym Wodzisławiu, był dziekanem we Frysztacie.

Niektórzy wodzisławscy dziekani nosili tytuł kanoników kolegiaty raciborskiej (ks. P.I. Grzenek). Pełnili równocześnie funkcję komisarzy komisariatu cieszyńskiego, jak ks. Paweł Józef Mizia, który między innymi prowadził dochodzenia w sprawie niezwykłych wydarzeń w miejscowości pielgrzymkowej Pszów, leżącej w de-

⁶⁴ *Visitationsberichte...*, Hrsg. J. Jungnitz, s. 32–33.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 239–251, 438–451; L. Musioł: *Wodzisław – parafia i miasto...*, s. 236–254.

⁶⁶ *Schematismen des Bistums Breslau 1724 und 1738*, Hrsg. J. Pater, s. 139–141.

kanacie wodzisławskim. Najstarsze wpisy zaprezentowanych dziekanów, począwszy od wpisów ks. K. Juroviusa, zachowały się w księgach metrykalnych z końca XVII wieku w parafii jedłownickiej i z I połowy XVIII w parafii wodzisławskiej, ruptawskiej i połomskiej. Świadczą one o tym, że dziekani wodzisławscy, stosując się do zaleceń wizytatora z 1652 roku, odwiedzali podległe im parafie dekanatu. Pozostawione wpisy z datą wskazywały, że wizytacje takie odbywały się dość systematycznie, najczęściej po świętach Bożego Narodzenia albo tuż po Nowym Roku, a dziekani podpisywali się „Archipresbiter Loslensis” albo „Archipresbiter Loslensis Sedis”⁶⁷.

Reasumując, można powiedzieć, że proces wyodrębniania się dekanatu wodzisławskiego z dekanatu żorskiego, zapoczątkowany pod koniec XVI wieku, w połowie XVII wieku był już zakończony. Od tego czasu oba dekanaty funkcjonowały samodzielnie. Dekanat wodzisławski obejmował okresowo od 9 do 12 parafii położonych na terenie wodzisławskiego państwa stanowego. Dziekani wodzisławscy, zgodnie z zaleceniami wizytatorów, wykazywali się dużą dbałością o podległe im parafie oraz kościoły filialne, a także włączali się aktywnie w działania komisariatu cieszyńskiego. Byli dobrze wykształceni i właściwie przygotowani do pracy na terenie pogranicza polsko-czeskiego, gdzie posługiwali katolikom narodowości polskiej, czeskiej i niemieckiej.

Znani dziekani wodzisławscy z lat 1592–1759⁶⁸:

- 1) ks. Jan Pükler von Folst (1592–1610)
- 2) ks. Bernard Durcius (1610–1619)
- 3) ks. Szymon Kanabius (1619–1625)
- 4) ks. Jerzy Matheides (1625–1630?)
- 5) ks. Jan Frydrychowski (1632–1652)
- 6) ks. Andrzej Flacius (1679–1680)
- 7) ks. Krystian Jurovius (1680–1710)
- 8) ks. Piotr Ignacy Grzenek (1710–1715)
- 9) ks. Szymon Franciszek Niedziela (1715–1723)
- 10) ks. Józef Paweł Mizia (1723–1732)
- 11) ks. Szymon Postawka (1735–1759).

⁶⁷ Księgi metrykalne parafii Jedłownik; *Libri Baptisatorum 1696–1728*, sygn. KM 232; *Wodziszlaw Liber Baptisatorum od 1724–1725 r. do 1774 r.*, sygn. KM 246, Połomia; *Liber Baptisatorum, 1734–1774*, sygn. KM 564, Ruptawa; *Liber Baptisatorum 1709–1725*, sygn. KM 347; AAK.

⁶⁸ Z uwagi na brak spisu dziekanów wodzisławskich – również w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu, jedynym źródłem informacji o okresach ich działalności są wspomniane wcześniej protokoły wizytacyjne i najstarszy schematyzm z 1724 roku, opracowany przez ks. dr. Józefa Patera, a ponadto księgi metrykalne przechowywane w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach. Ustalone czasokresy nie są zatem ostateczne, stanowią raczej punkt wyjścia dalszych badań.

Zuzanna Karwot

From the studies on the history of Wodzisław decanate in Habsbourg times
From the end of the 16th to the first part of the 18th century

Summary

The process in which Wodzisław decanate separated from Żory decanate, which began at the end of the 16th century, finished in the middle of the 17th century. Since then the two decanates were functioning separately. Wodzisław decanate covered temporarily from 9 to 12 parishes, in the territory of the national state of Wodzisław. Wodzisław deans, in accordance with directives given by inspectors, showed a great deal of caring for subordinate parishes and branch churches, as well as took an active part in activities of Cieszyn police station. They were well-educated and suitably prepared for work in the bordering Polish-Czech territory, where they served Catholics of the Polish, Czech and German nationality.

Zuzanna Karwot

Zu Forschungen über die Geschichte des Loslauer Dekanats in Habsburger Epoche
Vom Ende des 16. bis zur I. Hälfte des 18. Jhs

Zusammenfassung

Die um Ende des 17. Jhs angefangene Ausgliederung des Loslauer Dekanats aus dem Sohrauer Dekanat wurde um die Hälfte des 17. Jhs schon zu Ende. Seitdem haben die beiden Dekanate selbständig funktioniert. Das Loslauer Dekanat umfasste zeitweise von 9 bis 12 auf dem Gebiet des Loslauer Ständestaates gelegenen Pfarren. Den Anweisungen der Aufsichtsbeamten gemäß sorgten die Loslauer Dekane sehr für die ihnen unterstehenden Pfarren und Filialkirchen, und beteiligten sich aktiv an der Tätigkeit des Teschener Kommissariats. Sie waren gut ausgebildet und richtig auf die Arbeit auf dem polnisch-tschechischen Grenzgebiet vorbereitet, wo sie sowohl den polnischen als auch tschechischen und deutschen Katholiken den geistlichen Dienst leisteten.